

F. GÁL SÁNDOR

Amíg kész a leltár

Gondolatok a közösségi művelődés jövőjéről

*„Akár egy halom hasított fa,
hever egymáson a világ,
szorítja, nyomja, összefogja
egyik dolog a másikat
s így mindenik determinált.”
(József Attila: Eszmélet)*

Elöljáró

Ha a 2007. évre visszatekintünk nyereségeink és veszteségeink mérlegét készítve, bátran állíthatom, hogy boldogabb jövőre vágyik mindannyiunk. A kultúra adja az emberi élet értelmét és igazolását, kifejeződik benne a homo sapiens essenciája. Ennek egy színes mezője a közösségi művelődés, amelyben az embernek, mint társas lénynek olyan igénye jelenik meg, amely nagymértékben hozzájárult és hozzájárul a nemzet fennmaradásához. Ehhez az egymáshoz kötő szálhoz ragaszkodik a közösségi ember, függetlenül attól, hogy családban él vagy egyedül. A közösségi művelődéshez keretet és segítséget a közművelődés szolgálata nyújt, ebben találja meg cselekvési terét és társait a népművelő. Már évek óta nagyobb akadályok gördülnek e hivatás gyakorlóit elé, mint aminek leküzdésére a szakma egyedül vállalkozni tudna. Talán ezért jövünk össze évről évre, egymást látni, hallgatni, mert ez mindig erőt ad, bár nemcsak ünnepi pillanatokból állnak találkozásaink.

A legutóbbi vándorgyűlés programja azt sugallta, hogy a szakma képviselői – egy offenzívában lévő közművelődési stratégia vonulatában – meghatározó jelentőségű konferencián találkoztak Miskolcon. A Magyar

Népművelők Egyesülete XXIV. Vándorgyűlése napirendjei között a következő figyelemre méltó témák szerepeltek:

A közművelődés fejlesztésének lehetséges irányai

A kulturális vidékfejlesztés

A közművelődés, a kulturális vidékfejlesztés forrásai 2007–2013

A szekciók szakmai műhelymunkájához hasonlóan fontos párbeszéd ajánlatok társultak:

A fiatalok közösségi művelődési lehetőségei a településeken

A kistérségi feladatellátás

A kreatív város

Csak egy szakmai műhely napirendjén jelent meg valami zavarra utaló jelzés: „A megyei közművelődési szolgáltatás átalakulása, a közművelődés át- és kiszervezése.”

Első tétel

Krízishelyzetben a közművelődés, vajúdik a szakma. Hosszú idő óta vitatkozunk, folyik a közművelődési szakértők elemző tevékenysége, szakmai konferenciákon folyó eszmecseréken keressük a választ a települések közművelődési feladatellátásának minőségi, fenntartható, távlatosan stabil és „eurokompatibilis” biztosítása érdekében. Szemünk előtt a magyar művelődéstörténet intézményesített értékeinek, örökségének, sajátosságainak megőrzése, átmentése lebeg. Nem feltételezhető, hogy egyetemeken, főiskolákon olyan szakképzés folyik, amely alkalmatlan olyan gyakorlati szakemberek képzésére, akiknek hivatásszerű munkája biztosítani tudja ennek a – helyi társadalom számára nélkülözhetetlen – társadalmi feladatnak az ellátását.

Megállapítható, hogy nemcsak a népművelő társadalom ügye az a vajúadás, amelyben meg kell születnie az intézményi művelődés, a művelődő, alkotó közösségek jövőjét, a közművelődési törvény értelmét felmutató szakmai innovációnak, társadalmi párbeszédnek. Olyan mozgalomra várni azonban, amelyben az intézményi, közösségi művelődés iránti elkötelezettség áthatja a döntéshozókat, önáltatás lenne. Az elinduláshoz viszont még mindig jó alapokkal rendelkezünk: a szerepek meghatározottak, a szakminisztérium, és az önkormányzatok felelőssége pontosan rögzített. A polgárok és közösségek igénye, elvárásai napraké-

szen értelmezhető, vezethető. Rendelkezésre áll a népművelőkből, közösségfejlesztőkből, intézményi kommunikátorokból, informatikusokból álló szakembergárda, bár a tőlük elvárt feladatellátás és annak feltételrendszere sokszínűséget mutat.

A művelődési ház hálózat működésének megújításához azonban már kevés, – de továbbra is nélkülözhetetlen – a szakma általános helyzetét meghaladó, közösségekkel, civil szervezetekkel harmonikus együttműködést megvalósító művelődési házak egyedi sikere. Szükséges megismerni a települések közéletében ismert/elismert, sikeres/kudarcos (és túlélő) intézményvezetők szerepét, mert fontos értékelhető válaszokat adhatnak arra a viszonylag rövid lefolyású folyamatra, amelynek eredményeképpen ebbe a defenzív helyzetbe került településeinken a közművelődés intézményesített feladatellátása.

Nemcsak számomra fontos, hogy a szakmai megújulás alapkérdései őszinte, tárgyilagos vita középpontjába kerüljenek, így: a művelődési házak hálózatszerű működése, a partnerségre épülő többfunkciós terek kihívásai, nonprofit szervezetek bevonása a feladatellátásba, az intézményi közösségi művelődés jövője. A vándorgyűlés már egy újabb állomás volt a megyei feladatellátás átszervezési folyamatának világos, szakmai alapú leírásához, mi több, rövid- és középtávú programot és alternatívát kínál – a települési közművelődési aktivitás megtartásához – a megyei szinten szervezhető tanácsadói, szolgáltatói tevékenység jelentőségének megerősítése.

Egy másik elfogadható távlat vizsgálatához vezet a kistérségi közművelődési kooperáció tételeinek megfogalmazása, mert az önkormányzatok eddig nem kaptak ennek fontossága mellett érvelő döntő bizonyosságot a szakmától. Beazonosítása nem egyszerű feladat, életképességének és hasznosságának bizonyítása csak ezután következhet. Ehhez kevésbé nyújthat alkalmas példát a járási művelődési házak időszakának vizsgálata. Olyan szakmai műhelyre van szükség rövid időn belül, amely ennek a feladatnak a megoldására jön létre, képes eredményt produkálni, és a résztvevők együttgondolkodása nem l'art pour l' art vitában merül ki. Ehhez a feladathoz nincs szükség az egyéni zsenialitásra építő, feltételező/kísérletező rendszeralkotási mintákra és azok elemzésére. Bizton állítom, hogy a legsürgetőbb tényező most az idő, és kemény munka vár mindannyiunkra, amíg kész lesz a leltár.

Második tétel

Élt az ötvenes években, de él ma is szakmánkban a fejtetőre állított logika: az intézménynek vannak közösségei, és nem a közösségeknek van otthona. Tiszta, magyarázatra nem szoruló fogalom a közművelődési intézmény, de napjaink valósága, hogy más az „otthon” és más az intézmény. A civil szervezetek megjelenése az intézményekben máig nem kapott megfelelő figyelmet, értelmezést. Ehhez szükséges olyan egységes szakmai álláspont, olyan partneri szerep kialakítása, amely elvezethet a probléma alkotó megközelítéséhez, a feladatellátás új, a döntéshozókat is az objektivitás felé kényszerítő befolyásolásához. Kétségtelen, hogy szükséges azonos fogalmakkal rendelkezni ennek az adósságnak a rendezéséhez.

■ A civil szervezet (egyesület, alapítvány) nem intézményfüggő, sőt olyan alternatívát felmutató – bizonyított szakmai felkészültséggel bíró, azt befogadni képes – szereplő, amely potenciális partner a közművelődési feladatellátásban. A civil szervezet statisztikai értelmezése nincs a helyén, sokszor a szakmán belül „civil közösségként” határozzák meg és összekeverik a művészeti, hagyományörző, stb. közösséggel. A civil szervezet tagjait nem személyiségük gazdagítása, képességeinek, készségeinek fejlesztése vezeti el az önszerveződéssel létrehozott szervezetbe, hanem a közösségi folyamatokban való cselekvő részvétel igénye. Ennek a közösségnek a kovásza a hit abban, hogy saját közegükben (településükön) képesek a folyamatok befolyásolására. Ez a tagság közérdekű és közhasznú feladat ellátására „szerveződik”, a felismert és közösen elfogadott céljait deklarálják az alapszabályban/alapító okiratban. Ezért a szervezet tagságának „közvetlen hasznót” nem jelentő célért önkéntes munkát, és személyes anyagi áldozatot is vállalnak. Tevékenységük nem foglalható be foglalkozási keretbe, mert az önkéntes munka nem időkorlátos. A civil szervezet függetlenségre való törekvése nem pusztán jogállásában fejeződik ki, de létrejöttének folyamata is arra a közérdekű függetlenségre épül, amely az egyéni érdek elé helyezi a köz szolgálatát, személyi ellentételezés nélkül.

Nem kizárt, hogy céljaik között szerepel intézményben működő művészeti, hagyományörző, szociális vagy más közösségek működésének segítése, támogatása. Ez kelti azt a felszínes látszatot, hogy a civil szer-

vezet a közművelődési intézmény fiókszervezete, függetlensége formális, céljai és működése beszűkíthető, beterelhető az intézményi célok utcájába. Természetes, hogy sok ilyen „kiskorú civil szervezet” jött létre és működik intézményi székhelyen. Ezek a szervezetek korlátozott helyzetük miatt csak kivételes esetekben lehetnek alkalmas partnerek a közösségi művelődés megújításában.

A civil szervezet nem vezető(k) és vezetettek közössége, mert nem tekintélyvel szerveződik, összetartó erejét a különböző életkor és világnézet ellenére az önkéntesség, önzetlenség és a cselekvő „mi” tudat alkotja. Az intézményi székhelyű civil szervezetek a népművelői közreműködést csak meghatározott keretek között igénylik. Intézménybe való bekerülésük annak a politikai akaratnak az eredménye, amely az egyleti házakat megszüntette, az önszerveződésnek korlátot szabott, és belekényszerítette ezt a helyi társadalomszervező erőt a művelődési házakba, amelyet korábban elidegenített az építető/fenntartó egyletektől.

■ Az intézményi közösség, amelynek otthona, működtetője és fenntartója a művelődési ház, jól elkülöníthető a civil szervezettől. A művészeti, hagyományörző, hobbi és szabadidős, stb. közösségek tagsági kötődését érdeklődési kör és életkori sajátosságok motiválják. Az egyén figyelmét és törekvését személyiségének gazdagítása, „önkifejező, önmegvalósító” képességének fejlesztése, közösségigénye, vagy valamilyen a közösség által őrzött érték megtartása iránti elkötelezettség határozza meg. Tagságának fenntartása lehet távlatos, de élethelyzete, életkora változásával új motivációk vezérelhetik, más (egyszerre több) közösség iránt is érdeklődhet. Felkészült, tiszteletdíjas szakmai vezető áll a csoport élén. Működését intézményi támogatás és a meghatározott díj fizetése biztosítja. Működésük határozott időkeretben tervezett, meghatározott helyen és napokon folyik. A művelődési intézmény közösségei folyamatosan igénylik a népművelő közreműködését, olykor személyes részvételét is.

Fentiekkel egy új tétel megfogalmazását kívántam felvezetni, amely az eddigi elméletet felülbírálván, az ötvenes évektől létező gyakorlattól vissza és egyben előrelépve, alapkérdésként foglalkozik a „közösségek háza” valóságos programmal. Korlátja lehet ennek a közművelődési törvény egyfajta intézményi megközelítésű, sajátos értelmezése, a megmeredett intézménystruktúra, és a fenntartói, „testületi akarat”. Ez utób-

biak korlátozó tényezőit célszerű elemezni, annak ismeretében, hogy a szaktörvény direktívával nem korlátozza az intézményi közösségi művelődés megújulását.

Heves megyében, egy 2000-ben készült tanulmány a közművelődési intézmények, általános művelődési központok, klubkönyvtárak, teleházak állapotát, valamint falaik között megtalálható közösségi művelődési formákat mutatta be. Hét év alatt új kategóriát alkotott az élet: a „közművelődési szempontból ellátatlan települések” csoportját. Ez annak az állapotnak a rögzítése, amelyben rideg tényként áll előttünk, hogy a közművelődési szintér csak a statisztika szempontjából értelmezhető, valóságos közösségi művelődés nem folyik az alkalmi tereken. Ahol az önkormányzat már nem tart fenn közművelődési színteret sem, az intézményi művelődés álmom a múltban. A helyi társadalom véghelyzetét tükrözi a közösségek hiánya, itt csak az önszerveződés, a közösségfejlesztés törheti fel a minősítő igénytelenséget.

Ha az új szakmai megközelítéshez keresünk gyakorlati példát, megtaláljuk a „kulcsos házakat”, melyeknek rendje van, a civil közösségi központokat, amelyeket sajátos szimbiózis vezérel, a Kolping házakat, helyőrségi klubokat, melyeknek életképessége kis csoda. Ugyanakkor az egyházi tulajdonú művelődési házak, ha szerény mértékben is, de bizonyítják az egyleti örökség létezését. Ezeken a helyeken élő a múlt és kész a jövő törvénye: a közösségeknek van háza, és nem az intézménynek közösségei. Ez más minőség.

A tétel zárásaként – anélkül, hogy részleteiben idéznék több kiváló munkából, amely a szakma fejlődéstörténetét is rögzítette –, vázlatba tömöríték három fontos mozzanatot:

- A közösségi társadalom programjának meghirdetése, sajátos értelmezése az 1950-es évektől a népművelés szerves fejlődési folyamatát megszakította, kényszerpályára állította. Amikor a kulturális, agitációs-propaganda osztályok léptek az intézményt működtető egyletek helyébe, állami kultúrpolitika szabott keretet az intézményi művelődésnek, a szakmai, módszertani kérdések alárendelt szerepe nyilvánvaló volt.

- Az átértelmezés lehetősége következett be az 1976-os közművelődési törvény megalkotásával. A most is korszerű közművelődés fogalma előrevetítette a demokratizmus megteremtését a közösségi művelődésben. Teret nyitott az intézménytől független, vagy épp azzal szembehelyezkedő egyesületi kezdeményezéseknek. Programmá szerveződött a szakmában és a közösségi művelődésben rejtve élő, megújulásra törekvő egyleti erő. Ez a program felerősítette azt a társadalmi igényt, amely más törekvésekkel egyetemben az 1989-es rendszerváltáshoz vezetett.
- A háború utáni közel fél évszázad történetének ismeretében elfogadható a közművelődési intézményrendszer fenntartásának szükségesszerűsége 1989 után. A művelődési házak hálózata azonban nem fejlődhetett korszerű szakmai hálózattá; a felszínes és felelőtlen politikai ítélet, a sokszor laikus és önkényes fenntartói elvárás nyomása alatt szinte megdermedt állapotban őrizte a korábbi képzeteket. Azt gondolom, hogy elvárható egy olyan társadalmi konszenzus – nem elsősorban a népművelő szakma érdekében –, amely helyi társadalom életképességének megtartásához lehetőséget teremt a közművelődés korszerű programmá szervezéséhez, a népművelők feladatellátó, közösségfejlesztő szerepének újraértelmezéséhez.

Harmadik tétel

Vízió felvázolása helyett, tegyük egy lépést a jövőt meghatározó szubjektív tényezők felé. Tegyük ezt annál inkább, mivel az egyéni döntések folyamatában a társadalmi dilemma olyan helyzetet teremtett, amelynek végső állapotában létrejött a mindenkit korlátozó csapda.

A társadalmi csapda (...) olyan hibás, a társadalom ellenőrzése alól már kicsúszott automatizmus, amely egy adott társadalmi dilemma rossz, szűken önérdékű megoldásának következtében alakult ki(...) a társadalmi csapdákat – anélkül hogy tudnák – maguk az áldozatok állítják fel maguknak. Mert emberi tettekből, emberi elhatározásokból, döntésekből, emberi törekvésekből szövődik a háló, amelybe az emberi közösségek, társadalmak nagyon is gyakran belekeverednek, s mire észreveszik a

maguk szőtte hálót, többnyire már nagyon nehéz kikeveredniük belőle.”
(Hankiss Elemér: *Társadalmi csapdák, diagnózisok*)

A közösségi művelődés feltételei intézményekben koncentrálódnak. A közművelődési intézmények bezárása egy dilemma következményeként létrejött csapda, amelyből önkormányzat és a közművelődési szakma együttesen is nehezen jut ki. A Közművelődési Tanács, amely a civil kontrollt biztosíthatta volna a folyamat döntéselőkészítési időszakában, ma még konfliktushelyzetet jelent a helyi társadalomban. Az önkormányzat kényszerhelyzete, a szakmai szűkkeblőség és a civil felkészületlenség együttesen készítette elő a terepet a csapda kialakulásához, amelynek vesztese minden polgár, végső soron pedig a magyar kultúra.

Mit tesz ebben a helyzetben a döntéshozó önkormányzati képviselő, a feladatellátás megszervezésére vállalkozó intézményvezető, a csapdahelyzetben közösségekkel együtt élő népművelő, a közösségi értékek iránt elkötelezett közösségvezető? Nem utolsósorban, mit tehet a közösségi ember, akiért az „egész rendszer” létrejött? Nem hiszek a véletlenek törvényszerűségére építő problémamegoldásban. A csapdához vezető út véletleneken múló mintaátvételek sora volt, amely a döntéshozók körében „eredményesen” működött. Azt gondolom, hogy a kérdésre adandó válasz a helyi társadalmakban születik meg. Abban az élettérben, amelyben a képviselő, az intézményvezető, a népművelő egymásrataltsága és új típusú partnersége feltételezi a közösségi részvétel egyenrangúságát és jogosságát. Ez a közösségi tér az, amelyben az önkormányzat ma is többet vállal a közművelődésért, mint az állam. S, hogy mit tesz a sokszor átnevezett minisztériumunk, az a kormányon és ellenzékben lévő politikai pártok társadalmi felelőssége, amelyek – történelmi küldetésük új dimenziójában – szembesülhetnek társadalmi szerepük újraértelmezésének időszerűségével.

A lehetséges cselekvési irányokról annak tudatában írom a következőket, hogy a válaszok időben és megfelelő nyitottsággal történő megfogalmazásának szükségességét újra bizonyítanom. A kérdések pontos megfogalmazása előfeltétele az eredményre vezető megoldások kidolgozásának, amelyben a közösségi művelődés jövőjének lehetséges alternatívái prognosztizálhatóak. Ebben a munkában a partnerek közötti konszenzus alaptétel, mert a többség – mint arra a múlt figyelmeztet – még

nem jelent tévedhetetlenséget. Útjelzőket találunk, melyek segítenek: történelmünk ismerete, elődeink cselekedeteinek előremutató példája, a jelen nyomorúsága és a jövőt vallató, változásra ösztönző erők jelenléte a helyi társadalomban. A Szent István-i megye, mint értelmezhető „közöségi szintér” jelenti számomra azt a kiindulási pontot, amely a szakmai program kidolgozásához szakértelmet, kapcsolati tőkét és partnereket biztosít. A program felépítése pontosan úgy történik, miként azt a Bölcsék Könyvében olvashatjuk: „A munkát nem neked kell befejezni, de nem vonhatod ki magad alóla.”

1. Anélkül, hogy a művelődés ügyét elé helyezném bármely más alapvető társadalmi kérdésnek (egészségügy, közbiztonság, stb.), úgy gondolom, hogy a közművelődésben időszerű egy – törvényi előfeltétellel, szakmai előkészítettséggel és példákkal rendelkező – sajátos társadalmi kísérlet vállalása. A helyi társadalom szintjén a képviseleti demokrácia fejletlensége előtérbe állítja a képviselettel felruházott önkormányzati testület önkorlátozásának és a társadalmi kontroll szabályainak kötelező érvényű megvalósítását. A „demokratikus deficit” jelenléte miatt egyre nyilvánvalóbb, hogy a politikai választásokkal létrejövő képviseleti demokrácia hatására az állampolgárok egyre inkább elfordulnak a közügyektől. A művelődéshez való jog gyakorlása pedig az egyik legszemélyesebb közügy. A közösségi művelődés jelenléte, vagy elhalása egy településen a közösség létét meghatározó tényező, ezért azt nem lehet sem rövid, sem hosszú távon véletlenszerűen alakuló, laikus testületre bízni.

Az intézmények átszervezése, bezárása, a megyei feladatellátás intézményi hátterének megszüntetése konkrét jelzés a szakmának, hogy a jövő építése nem történhet a jelen tárgyyszerű értelmezése nélkül. Eddigi értékeink és gyengeségeink számbavételével tervezhető meg az út, amelyen a művelődési otthonokat akár többfunkciós intézményként megtartani lehet, amelyben a közösségi művelődés fenntartása megkérdőjelezhetetlen helyi társadalmi program. Ennek a társadalmi részvételt feltételező, közösségi ellenőrzést megtestesítő programnak törvényes formációja a Közművelődési Tanács, amely egyben „demokratikus deficitet” csökkentő tényezővé válhat. A CXL. törvény halott paragrafusának életre keltése a közművelődési szakma legnagyobb tartozása. Nincs mentség az

eddigyi mulasztásra, és semmi okot nem látok a további halasztásra. Az intézményi székhelyű és intézményen kívüli szervezetek önkéntes szövetségének elősegítése egy településen olyan szakmai feladat, amelyhez először az előítéletekkel és az általánosító negatív példákkal kell szembe-sülni és megküzdeni. Az intézményi székhelyű szervezetek – a kultúra tág értelmezésével nem korlátozódik csak kulturális célú közösségekre – alkotják a magját a civil kontrollt biztosító szövetségnek. A Közművelődési Tanács olyan civil testület, amely garanciákkal rendelkezik az objektivitás biztosítására, és egyenlő partnere lehet a képviselő testületnek. A tanács törvényességének és szükségszerűségének elismerését társadalmi párbeszédben, a partnerség valódi tartalmának értelmezésében nyerheti el. A tanács demokratikus működésének formalizálása, fenntartása, a „Civil kontroll a kultúra demokratizálásáért program” felépítése komoly szakmai kihívást jelent, de a törvény értelme és a helyi társadalom ismerete megfelelő és elégséges ahhoz, hogy ez a munka minden településen népművelői közreműködéssel elinduljon.

2. A vidék jövőjét és jövőtlenségét villantja fel Lányi András az „Élőlánc Magyarországért” mozgalom elnökségi tagjának gondolata: „...*ha az utolsó közösségformáló és kultúraközvetítő intézményt is elveszik, akkor a falu kihal, megszűnik*”. A gondolat folytatásának igazságtartalma vitathatatlan: „...*a kistelepülés előbb szociális otthonná, majd temetővé válik, azután pedig felszánthatják*”. A kulturális értékek és hagyományok megtartásában más irányt is vehet a vidék társadalmának fejlődése. Az öngyógyító, vagy a külső segítséggel történő közösségfejlesztés szükséges, de nem elégséges program, amely láthatóan a közösségi erő gyengülésének tendenciáját jelzi. Hozzájárulhat-e a közösségi művelődés ennek a pontosan mérhető folyamatnak a megállításához, visszafordításához? A feladatellátásra kötelezett önkormányzatok kiszolgáltatottságának/jövőtlenségének időszaka egybeesik az állam kivonulásának térnyerésével. Csökkentheti-e – községekben, nagyközségekben – az önkormányzati intézményfenntartás kizárólagosságának kényszerét a „községek háza” program? Úgy gondolom, hogy igen, erre a működő példákban találunk bizonyítást.

A közösségi művelődés intézményi feltételeinek fenntartásához, működtetéséhez az önkormányzat elkötelezettsége, pénzügyi ereje és a tár-

sadalmi tőke együttesen szükségesek. Evidencia, ami nem épült be a képviselő testületek stratégiai rendszerébe, és amit a közművelődési szakma nem kommunikál megfelelő hatékonysággal, annak következtében a kulturális közösségek és más polgári önszerveződések (gazdasági, érdekvédelmi, korosztályi, stb.) működtetése, támogatása elsősorban intézményi feladatként jelenik meg. A helyi kulturális értékek iránt elkötelezett vállalkozások érdeklődésének és érdekeltségének, távlatos partneri viszonyának megszervezése kevés helyen kezdődött el. Ennek egyik oka, hogy helyi civil szövetségek hiányában, a képviselőtestület és a vállalkozói oldal nélkülözi a „látható partnert”. Másik ok az intézményi csapda, amelyben a korszerűtlen szemlélet gátolja a kultúra közüggyé emelését. A harmadik ok a szponzori és mecénás magatartás tudatos értelmezésének hiánya, az indítékok feltárása. Vitathatatlan, hogy az üzleti szektor érdeklődésének felkeltésében, érdekeltségének megtartásában a kultúra értékeinek, a közművelődés társadalomfejlesztő eredményeinek értékalapú bemutatása stratégiai jelentőséggel bír.

A közösség értékeinek megtartását szolgáló hosszú távú befektetés kialakításához rendelkezni kell a megbecsülés eszközeivel és kultúrájával, amit közösségi nyilvánosság juttat kifejezésre a személy, a család, a vállalkozás, a szervezet irányába. Ne feledjük, hogy helyi társadalom elsőrangú terepe a hitelesség, megbízhatóság és távlatosság próbájának, a bizalom építésének. Ahol nincs társadalmi konszenzus a jelen és a jövő fontos kérdéseiben, nem működik a részvételi demokrácia. A „fenntartó testület” és az „intézményi közalkalmazott” társadalmi részvétel nélkül gyenge, nem egyenrangú és bizonytalan partnerségre kárhoztatott. A közösség önbecsülése és ereje, de jövőtlensége is megjelenik a közösségi művelődés helyzetében és a közművelődési intézmények állapotában.

3. A közművelődés terén a megyei szakmai műhelyeké a jövő. Lehet ezen vitatkozni, de úgy gondolom, hogy a települések közművelődési feladatellátásának közeljövőjét meghatározó szakmai feladat vár a megyei közművelődési intézetekre. Átszervezésük folyamata nem fejeződött be, ezért nyilvánvaló, hogy a saját intézeti lét megtartásának feltétele; miként él és tudatosul a települési önkormányzatok testületeiben a megyei közművelődési tanácsadó, szolgáltató folyamatok fenntartásának szükségessége. Mi több, az intézeti lét új távlatot nyithat annak a szakmai

kistérségi műhelynek, amelyben a helyi társadalom teljességének kérdéseire keresnek választ, szolgáltatnak módszereket és adnak programot. A kistérségi műhely akkor és ott lesz működőképes, ahol a népművelők, pedagógusok, civil szövetségek képviselői, vidékfejlesztési szakemberek, Leader közösségek vezetői felismerik; a társadalmi folyamatok behatárolják a fejlesztés irányait és a forrásteremtés lehetőségeit. Ha elfogadják és megértetik, hogy a kistérségben a kultúra, a közművelődés tipikusan „partnerkényszeres”, együttműködő, eszköz és értékkoncentráció, koordinációt igénylő terület, amely az életminőség biztosításához lehetőséget teremt. Ezekben a szakmai műhelyekben a közös cselekvési tér a kistérség, amelyben európai minőségként jelenik meg a konzorciumi együttműködés kultúrája. Ez a szint, amelyben a szükséges tudást biztosító képzési rendszerek hatékonyan szervezhetők. A társadalmi tőkét biztosító civil szövetségek, információs és szolgáltató központok feltételeinek kialakítása közművelődési szakemberek közreműködésével a kistérségben/településcsoportban végezhető eredményesen. A megyei szakmai műhelyek hitelesen és eredményesen segíthetik a közösségfejlesztés igényének felmérését, a települések önszerveződésének megerősítését, öngyógyító képességének visszaállítását.

Nem vagyok egyedül abban a gondolkodásban és eszmecserében, amely a mai magyar valóságot vallatva a közművelődés társadalomformáló erejébe vetett hitet kívánja erősíteni. Mégis hiányolom társaimat abban a szellemi műhelyben, amely írásainknak, gondolatainknak rendszeres fórumot teremthetne. A pusztába kiáltott szó érzete, vagy a szakmai folyóiratok csendes olvasási élménye helyett vitáinkkal jelen kellene lennünk ott, ahol élünk – a közösségi művelődés jövőjét meghatározó döntési folyamatokban. Minden rendszeralkotás, elvárás, feltételezés a „mennyei királyság” eljövételére már több, mint illúzió – káros köldöknezés. Eszmecserénk akkor szolgálhatná a közművelődés ügyét, ha nem saját kiérlelt, vagy előrevetített rendszerünk védelme vezérelné, hanem a valóság korlátainak, csapdáinak feltárása, a közösségi művelődés feltételrendszerét fenyegető téves döntések megakadályozása.

Konklúzió

A közösségi művelődés túlbecsülése nélkül korunk közösségi értéket tagadó folyamataiban, szakmánk felelősségéről, cselekvési lehetőségeinkről gondolkodva vallom: az ember minősége a másik emberhez és a nemzet kultúrájához való viszonyában jelenik meg. „*Régi tömlőbe ne tégy újbort, mert szétrepesztí azt*” – olvastam valahol. Igazsága megfontolandó és figyelmeztető a népművelés, a közösségi művelődést szolgáló művelődési házak megújításának feladatában.

Kimagasló érték a közösségből induló művészek életpályája. Kimagasló érték az előregedő, temetőnek szánt faluban a magyar népdalt zengő asszonykórus, és számomra reményt keltő például – a divattá vált idegen kultúrák varázsát megtörő – ifjúsági szólótáncverseny. Azonban minden homokra épül, ha a formális demokrácia csapdáit elkerülve nem rajuk le a közösségi részvétel kultúrájának alapjait.